

УДК 330.341:334.021

Сьомкіна Т.В., д.е.н., проф.;
Лобань О.О., ст. викл.,
Державний університет
телекомунікацій

АДАПТАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ВНЗ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА (ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

У статті розглянуто питання місця організаційно-правового забезпечення в процесі адаптації діяльності закладів вищої освіти до умов сучасного інституційного середовища. Організаційно-правове забезпечення дає можливість пристосування закладу вищої освіти до ринкових умов функціонування з урахуванням як державного регулювання даної сфери підприємництва, так особливостей внутрішнього менеджменту функціонування кожного окремого ВНЗ.

Ключові слова: вищій заклад освіти, організаційно-правове забезпечення, інституційне середовище, процес адаптації.

Постановка проблеми. Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасному інституціональному середовищу риси зумовлюють розвиток людини як головну мету, ключовий показник і основний важіль ефективного функціонування суспільства. Саме це викликає потребу в радикальній модернізації галузі освіти, ставить перед державою, суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання їх нагальних проблем. Водночас стан справ у галузі освіти України, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства і держави.

Організаційно-правове забезпечення діяльності закладу вищої освіти на сучасному етапі є одним з засобів адаптації вітчизняних вищих навчальних закладів до умов сучасного інституційного середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі питаннями нормативно-правового забезпечення у сфері вищої освіти займалися багато вчених: Бойко О. [1, с.133], Жарова О. П. [2, с.49; 3, с.178], Антонюк Т. [4, с.211], Волівач А.П. [5, с.234], Хімічева Г.І. [5, с.234] та інші. Більшість сучасних досліджень в сфері нормативно-правового забезпечення діяльності закладу вищої освіти зосереджено на аналізі окремих нормативно-правових актів або їх видів за певним напрямком організаційно-правового регулювання функціонування ВНЗ. При цьому додаткової уваги та вивчення потребують поняття нормативно-правового забезпечення діяльності закладу вищої освіти як комплексного явища та його багаторівневої структури.

Метою статті є вивчення можливостей використання нормативно-правового забезпечення діяльності закладу вищої освіти у в процесі адаптації закладів вищої освіти до змін інституційного середовища розвитку держави.

Виклад основного матеріалу. Організаційно-правове забезпечення діяльності закладу вищої освіти – це система вже існуючих нормативно-правових актів у сфері вищої освіти, що фіксують в просторі та часі конкретний стан організації та порядку здійснення діяльності закладу вищої освіти, тобто статично визначають правове поле такої діяльності.

При цьому правові норми забезпечують моделювання як усієї системи освіти, так і її підсистем (вищої освіти зокрема), нормування та формалізацію окремих структур (наприклад, закладів вищої освіти), їх функціональні, організаційні та інші аспекти, виконуючи при цьому ще й інформаційну функцію.

Тобто, **організаційно-правове забезпечення діяльності закладу вищої освіти** — це процес створення і підтримки в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик діяльності закладу вищої освіти за допомогою упорядковуючого впливу нормативно-правових засобів.

При цьому, формування нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти є складний і багатошаровий процес, що має декілька рівнів, відповідно саме ці рівні є основою напрямів адаптації ВНЗ до змін інституційного середовища.

Відповідно до ст.2 Закон України «Про вищу освіту» законодавство про вищу освіту складають[8]:

«1. Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів України "Про освіту" , "Про наукову і науково-технічну діяльність", цього Закону та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

2. Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені національним законодавством, застосовуються правила міжнародних договорів.

3. Права закладу вищої освіти, що визначають його автономію, встановлені цим Законом, не можуть бути обмежені іншими законами чи нормативно-правовими актами.»[8]

Таким чином, усе організаційно-правове забезпечення діяльності закладу вищої освіти можна поділити на чотири рівні залежно від значення, місця правотворчого суб'єкта в системі управління та юридичної сили як властивості нормативно-правових актів (рис.1).

Перший (і найвищий) рівень, складають міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені національним законодавством, застосовуються правила міжнародних договорів. Міжнародно-правові угоди у сфері освіти, що повинні забезпечити інтеграцію вітчизняної освіти й науки, державної системи охорони інтелектуальної власності у світовий простір із збереженням і захистом національних інтересів. На сьогоднішній день Україна приєдналась до Спільної декларації міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти" Європейський Союз; Декларація, Міжнародний документ від 19.06.1999 [17] та уклала більше 40 двосторонніх угод з іншими країнами про співробітництво в галузі освіти і науки.

Другим є рівень законодавчого забезпечення у сфері вищої освіти, що створюється в рамках загальнодержавного регулювання діяльності закладу вищої освіти і має загальнообов'язковий для всіх закладів вищої освіти характер. Питання функціонування освіти як самої системи, а більш коректно і доцільно казати за даної теми про забезпечення системи вищої освіти, так і окремих її суб'єктів - закладів вищої освіти знаходить своє правове закріплення головним чином у законах, що встановлюють основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Вихідною, управляючою, правовою основою для здійснення діяльності закладу вищої освіти є Конституція України [6], яка закладає загальні пріоритети щодо визначення місця людини в суспільстві та державі. Базовими (галузевими) серед законів України у сфері вищої

освіти також є: Закон України «Про освіту» [7], Закон України «Про вищу освіту» [8], Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [9], Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [10] та інші. Непрофільними за положенням, але не за значенням є Закон України «Про інноваційну діяльність» [11], Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [12], Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [13] і т.ін.

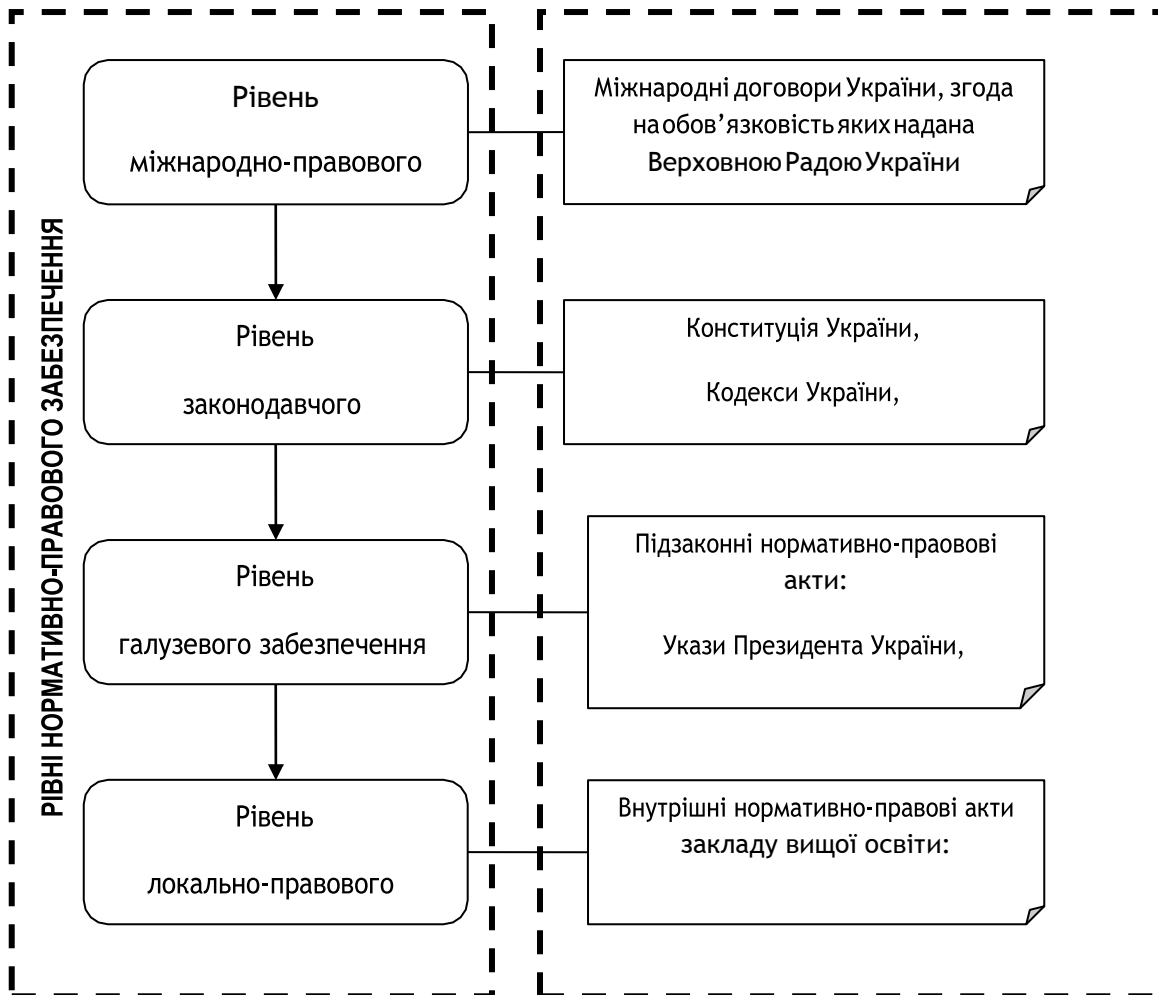

Рис.1. Рівні нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти

Третій рівень представлений відомчими нормативно-правовими актами. Відомча нормативна база уточнює і конкретизує з урахуванням особливостей та специфіки діяльності закладів вищої освіти функції та завдання державних і недержавних закладів вищої освіти в системі вищої освіти в цілому, так і по конкретних напрямках їх діяльності, підсистемах і рівнях управління. Цей рівень представлений найбільшим масивом нормативно-правових актів, що складають організаційно-правове забезпечення діяльності закладу вищої освіти

Четвертий рівень складають внутрішні (локальні) нормативні акти на основі та на виконання діючих законів, указів та розпоряджень Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України тощо.

Нормотворча діяльність закладів вищої освіти є формою безпосереднього управління відповідною внутрішньою системою. Вона полягає насамперед в реалізації принципу автономності та самостійності закладу вищої освіти, а також в заповненні прогалів правового забезпечення, що виникають в результаті недостатньої реалізації правотворчої

здатності уповноважених органів у сфері вищої освіти. Крім того, така діяльність базується, передусім, на свідомому прагненні врегулювати певні відносини на локальному рівні з урахуванням їх індивідуалізації та особливостей.

Висновки. Організаційно-правове забезпечення діяльності закладу вищої освіти є одним з засобів адаптації закладів вищої освіти до потреб ринкового середовища і пов'язаних з цим інституціональних змін у функціональних процесах здійснення освітньої діяльності.

Зміна організаційно-правового забезпечення як засіб адаптації діяльності закладу вищої освіти до змін в інституційному середовищі здійснюється за трьома напрямками:

по-перше, зміни системи вже існуючих нормативно-правових актів у сфері вищої освіти, що фіксують в просторі та часі конкретний стан організації та порядку здійснення діяльності закладу вищої освіти, тобто статично визначають правове поле такої діяльності;

по-друге, зміни організаційно-правового забезпечення як елементу механізму управління за допомогою якого здійснюється поточне, в тому числі і внутрішнє (локальне), нормативне регулювання діяльності закладу вищої освіти з урахуванням його специфіки та особливостей;

по-третє, зміни напрямів використання права як засобу управління, тобто інструменту постійного та динамічного регулювання сфери діяльності закладів вищої освіти, щодо пошуку шляхів удосконалення існуючих та створення нових правових норм, необхідних для постійного розвитку та впровадження інноваційної складової в процес діяльності закладу вищої освіти.

Таким чином, можна зробити висновок, що організаційно-правове забезпечення діяльності закладу вищої освіти є основою його адаптації до змін інституційного середовища пов'язаного з ринковими та соціально-економічними чинниками розвитку держави.

Список використаної літератури

1. Бойко О. Аналіз нормативно-правового забезпечення якості вищої освіти у вищих навчальних закладах. Вимірювальна техніка та метрологія : міжвідомчий науково-технічний збірник. Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка". 2012. Випуск 73. С. 133–135.
2. Жарова О. П. Правові засади функціонування вищого навчального закладу в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2016. Вип. 19. С. 49-52. [Електронний ресурс] URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2016_19_15
3. Жарова О. П. Права вищого навчального закладу за законодавством України. Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 178-181. [Електронний ресурс] URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_2_50
4. Антонюк Т. Законодавче забезпечення міжнародної діяльності у сфері вищої освіти України. Українознавчий альманах. 2014. Вип. 16. С. 211-215. [Електронний ресурс] URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2014_16_44
5. Волівач А.П., Хімичева Г.І. Нормативно-правове забезпечення якості освіти ВНЗ. // Міжнародна науково-практична конференція «Мехатронні системи: інновації та інжиніринг» (Київ, Україна 15 червня 2017 р.). — К.: КНУТД, 2017. — С. 234—235.
6. Конституція України. Закон 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Про освіту. Закон від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
8. Про вищу освіту. Закон 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс] URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
9. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон 26.11.2015 № 848-VIII [Електронний ресурс] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

10. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки. Закон 11.07.2001 № 2623-III [Електронний ресурс] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
11. Про інноваційну діяльність. Закон 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс] URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
12. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон 08.09.2011 № 3715-VI [Електронний ресурс] URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>
13. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Закон 14.09.2006 № 143-V URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/143-16>
14. Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття"). Постанова Кабінету Міністрів України 03.11.1993 № 896 [Електронний ресурс] URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
15. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України 25.06.2013 №344/2013 [Електронний ресурс] URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
16. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років [Електронний ресурс] URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/>
17. Спільна декларація міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти". Декларація 19.06.1999 [Електронний ресурс] URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525
18. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) – К.: ТОВ —ЦСІ, 2015. – 32 с.
19. Международный стандарт ISO 9001:2015. Системы менеджмента качества. Требования..

REFERENCES

1. Boyko, O. (2012) Analiz normatyvno-pravovoho zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity u vyshchyykh navchal nykh zakladakh. [An analysis of the normative and legal provision of the quality of higher education in higher educational institutions.] Lviv: NU "Lvivska politekhnika".
2. Zharova, O. P. (2016) Pravovi zasady funktsionuvannya vyshchoho navchalnoho zakladu v Ukrayini. [Legal principles of functioning of a higher educational institution in Ukraine.] *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2016_19_15
3. Zharova, O. P. (2016) Prava vyshchoho navchalnoho zakladu za zakonodavstvom Ukrayiny. [Rights of the higher educational institution under the legislation of Ukraine.] *Pivdennoukrayinskyy pravnychyu chasopys*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_2_50
4. Antonyuk, T. (2014) Zakonodavche zabezpechennya mizhnarodnoyi diyalnosti u sferi vyshchoyi osvity Ukrayiny. [Legislative support of international activity in the field of higher education of Ukraine] *Ukrayinoznavchyu almanakh*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2014_16_44
5. Volivach, A.P., Khimicheva, H.I. (15 chervnya 2017 r.). Normatyvno-pravove zabezpechennya yakosti osvity VNZ. [Regulatory and legal support of the quality of education of higher educational institutions .] in *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Mekhatronni systemy: innovatsiyi ta inzhynirynh»* (S. 234—235). Kyiv. KNUTD.
6. Verkhovna rada Ukrayiny. (1996). Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny. [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine.] Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Verkhovna rada Ukrayiny. (2017) Pro osvitu: Zakon Ukrayiny [About Education: Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

8. Verkhovna rada Ukrayiny. (2014) Pro vyshchu osvitu.: Zakon Ukrayiny [About higher education: Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
9. Verkhovna rada Ukrayiny. (2015) Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diyal'nist: Zakon Ukrayiny [On scientific and scientific and technical activities: Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
10. Verkhovna rada Ukrayiny. (2001) Pro priorityetni napryamy rozvytku nauky i tekhniky: Zakon Ukrayiny [On the priority directions of development of science and technology: Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
11. Verkhovna rada Ukrayiny. (2002) Pro innovatsiynu diyalnist: Zakon Ukrayiny [About innovation activity: Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
12. Verkhovna rada Ukrayiny. (2011) Pro priorityetni napryamy innovatsiynoyi diyalnosti v Ukrayini: Zakon Ukrayiny [On the priority directions of innovation activity in Ukraine: Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>
13. Verkhovna rada Ukrayiny. (2006) Pro derzhavne rehulyuvannya diyalnosti u sferi transferu tekhnolohiy: Zakon Ukrayiny [On state regulation of activities in the field of technology transfer: Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/143-16>
14. Kabinet ministriv Ukrayiny. (1993). Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya"). [About the State National Program "Education" ("Ukraine XXI Century")]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
15. Prezydent Ukrayiny. (2013). Pro Natsionalnu stratehiyu rozvytku osvity v Ukrayini na period do 2021 roku. [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
16. Kontsepsiya rozvytku osvity Ukrayiny na period 2015–2025 rokiv [Concept of the development of Ukrainian education for the period 2015-2025]. Retrieved from: <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/>
17. Spilna deklaratsiya ministriv osvity Yevropy "Yevropeyskyy prostir u sferi vyshchoyi osvity". Deklaratsiya. [Joint Declaration of the Ministers of Education of Europe "European Space in Higher Education". Declaration]. (1999). Retrieved from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525
18. Standarty i rekomendaciji shhodo zabezpechennja yakosti v Jevropejskomu prostori vyshhoji osvity (ESG) – K.: TOV -CSI, 2015. – 32 с.
19. Mezhdunarodnyy standart ISO 9001:2015. Sistemy menedzhmenta kachestva. [Quality management systems]. Trebovaniya.

СЕМКИНА ТАТЬЯНА ВИТАЛЬЕВНА, ЛОБАНЬ ОЛЬГА АЛЕКСАНДРОВНА. АДАПТАЦИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ВУЗА К ФУНКЦИОНИРОВАНИЮ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ (ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ). В статье рассмотрен вопрос места организационно-правового обеспечения в процессе адаптации деятельности высших учебных заведений в условиях современной институциональной среды. Организационно-правовое обеспечение дает возможность приспособления учреждения высшего образования к рыночным условиям функционирования с учетом как государственного регулирования данной сферы предпринимательства, так особенностей внутреннего менеджмента функционирования каждого отдельного вуза.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, организационно-правовое обеспечение, институциональная среда, процесс адаптации.

SEMKINA TATIANA. LOBAN OLGA. ADAPTATION OF DOMESTIC HIGH SCHOOL TO FUNCTIONING UNDER THE CONDITIONS OF THE MODERN INSTITUTIONAL ENVIRONMENT (ORGANIZATIONAL-LEGAL ASPECT). *In the article the question of the place of organizational and legal support in the process of adaptation of the activity of higher educational institutions in the conditions of the modern institutional environment is considered. Organizational and legal support makes it possible to adapt institutions of higher education to market conditions of functioning, taking into account both the state regulation of this sphere of entrepreneurship, and the peculiarities of internal management of the functioning of each individual institution.*

Key words: *higher educational institutions, organizational and legal support, institutional environment, adaptation process.*